

ZAGADNIENIA OGÓLNE

Janina Michowicz, Jan Lewandowski

PRZEGLĄD LITERATURY I STANU BADAŃ
NAD PROBLEMEM NAUCZANIA JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO

Problematyka nauczania języka polskiego jako obcego, mimo kilkunastoletniej tradycji kształcenia obcokrajowców w Polsce i nauczania języka polskiego w różnych krajach¹, od niedawna dopiero jest przedmiotem badań naukowych i opracowań teoretycznych. Zapotrzebowanie na nowoczesną teorię nauczania języka polskiego jako obcego powstało w związku ze stałym wzrostem liczby studentów cudzoziemców przybywających na studia do polskich wyższych uczelni po drugiej wojnie światowej² oraz zwiększonym zainteresowaniem językiem i kulturą polską w zagranicznych ośrodkach polonijnych i szkołach różnych typów w wielu krajach świata.

Wzrost liczby studentów w wybranych latach prezentuje tab. 1:

¹ W. P n i e w s k i, Przegląd krytyczny podręczników języka polskiego dla Niemców, Gdańsk 1939; M. C i e ś l a, Język polski w szkołach berlińskich w latach 1797-1807, "Rozprawy z Dziejów Oświaty" 1961, t. 4; t e n ż e, Język polski jako obcy (do r. 1939), Warszawa 1966; J. L e w a n d o w s k i, Z dziejów nauczania języka polskiego jako obcego, "Poradnik Językowy" 1978, z. 3, s. 125-130; Z. K l i m e k, Język polski w rozmówkach polsko-niemieckich "Książeczek Polskich" z r. 1539, Wrocław 1978; H. R y b i c k a-N o w a c k a, Nauczanie języka polskiego jako obcego w okresie powojennym, "Poradnik Językowy" 1979, z. 2, s. 84-87.

² Zob. H. Z a l e w s k a-I r a f i s z, Studia obcokrajowców w Polsce w porównaniu z europejskimi krajami socjalistycznymi i kapitalistycznymi, Warszawa 1970, s. 147-156 i 178-180 (maszynopis pracy doktorskiej); J. M i c h o w i c z, Środowisko studenckie Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców, "Życie Szkoły Wyższej" 1980, nr 9, s. 95-104; szczególnie zob. t a 2, Problem doboru i zakresu treści nauczania wiedzy o Polsce w procesie kształcenia studentów cudzoziemców, Warszawa 1982 (II etap badań R III 7), rozdz. III, s. 5-16.

Liczba studentów-cudzoziemców w stosunku do ogólnej liczby studentów studiów dziennych w Polsce i studentów Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców UŁ

Lata	Studenci studiów dziennych			
	w Polsce			/ w SJPC UŁ
	ogółem	w tym cudzoziemcy		
		liczbowo	%	
1955/56	120 143	575	0,4	90
1962/63	123 191	819	0,6	211
1970/71	209 846	2 576	1,22	383
1977/78	306 082	2 492	0,82	461
1979/80	304 068	2 802	0,92	637

W powojennym, ponad trzydziestoletnim okresie nauczania języka polskiego jako obcego na terenie naszego kraju można wyodrębnić 5 etapów rozwojowych:

Etap I (1948-1952) to pierwsze lata nauczania języka polskiego na koloniach letnich organizowanych w Polsce Ludowej dla dzieci ze środowisk polonijnych³ i przybywania nielicznych cudzoziemców w celu doskonalenia zawodowego lub też studiowania w szkołach polskich.

Etap II (1952-1962) to lata tworzenia nowych form zorganizowanej nauki dla cudzoziemców przybywających do Polski w celu odbycia praktyki zawodowej lub studiowania w polskich uczelniach. Był to okres poszukiwań organizacyjno-metodycznych w dziele kształcenia cudzoziemców.

Etap III (1962-1971) to okres, w którym pojawiły się pierwsze artykuły, będące wynikiem refleksji pedagogicznej nauczycieli nad trudnościami cudzoziemców w procesie nabywania sprawności językowej w zakresie języka polskiego i pomocami dydaktycznymi do nauczania cudzoziemców. Pod koniec tego okresu po-

³ J. M. K u p c z a k, Organizacja letniego wycieczki dzieci i młodzieży Polonii zagranicznej w Polsce w latach 1948-1966, "Przegląd Zachodni" 1974, nr 2 (w latach 1948-1950 było aż 8202 uczestników kolonii letnich).

wstały dwie pierwsze rozprawy doktorskie dotyczące ekonomiki kształcenia obcokrajowców i niektórych metod postępowania dydaktycznego w pierwszym roku nauczania języka polskiego jako obcego w studium przygotowawczym oraz projekt "programu badawczego" na lata następne.

Etap IV (1971-1980) to okres wzrastającego zainteresowania zagadnieniem nauczania języka polskiego jako obcego i w ogóle problematyką cudzoziemców kształconych w Polsce. W tym czasie w "Poradniku Językowym" pojawiła się nowa rubryka - "Język polski za granicą" (1971) i rozpoczął działalność Instytut Lingwistyki Stosowanej w Uniwersytecie Warszawskim (1972). Coraz mocniejsze podstawy zdobywała nowa dyscyplina naukowa określona mianem glottodydaktyki. Powstały wówczas kolejne dysertacje naukowe dotyczące nauczania cudzoziemców. Na łamach różnych czasopism pojawiło się wiele artykułów będących wyrazem cząstkowych badań rozproszonych w kilku ośrodkach akademickich, ale stanowiących też dowód narastającej potrzeby dokonania teoretycznych uogólnień doświadczeń praktycznych. Tematyka tych artykułów - bardzo zróżnicowana - najczęściej wynikała z indywidualnych zainteresowań ich autorów.

Etap V (od 1980) to lata centralnie skoordynowanych badań nad zagadnieniem nauczania języka polskiego jako obcego. Okres ten rozpoczyna się utworzeniem w 1979 r. Zespołu Naukowo-Dydaktycznego do Spraw Nauczania Języka Polskiego jako Obcego i opracowaniem resortowego planu badań nad problemem R III 7 na lata 1981-1985, zawierającego wyraźnie określone cele, zasięg i zakres badań oraz kierunki badań i prac ujętych w kilka grup tematycznych. Ośrodkiem koordynującym zostaje Uniwersytet Warszawski, kierownikiem problemu - prof. dr hab. Mieczysław Szymczak, a sekretarzem badań - dr Jan Lewandowski.

Dokonując przeglądu literatury związanej z nauczaniem języka polskiego jako obcego, należy stwierdzić, że w pierwszych dwóch etapach kształtowania się nowych, nieznanych dotąd w Polsce form zorganizowanej nauki cudzoziemców (1948-1952 i 1952-1962) brakowało jakichkolwiek opracowań teoretycznych. Był to okres prób i poszukiwań metodycznych, z dość wyraźnym wykorzystywaniem doświadczeń w nauczaniu języków obcych w ogóle. Powstały wówczas pierwsze materiały dydaktyczne do lektoretu języka polskiego w

Uniwersytecie Warszawskim⁴ i Uniwersytecie Łódzkim⁵, a w roku 1962 pierwsze artykuły: Stanisława Skorupki⁶, traktujący o pomocach dydaktycznych do nauczania języka polskiego cudzoziemców i Floricy Dimitrescu⁷, dotyczący procesu nabywania umiejętności językowych na przykładzie języka polskiego.

Artykuły te rozpoczęły etap III (1962-1971), w którym pojawiła się seria publikacji wielotematycznych i zainicjowane zostały badania nad problematyką kształcenia cudzoziemców⁸. W tym czasie tematyka obejmująca nauczanie języka polskiego jako obcego traktowana była marginesowo w ramach szeroko pojmowanego zagadnienia nauczania języków obcych. Zakład Językoznawstwa Stosowanego w Uniwersytecie im. A. Mickiewicza w Poznaniu, współdziałając z Ośrodkiem Metodycznym Nauczania Języków Obcych w Uniwersytecie Warszawskim (z Sekcją Języka Polskiego jako Obcego), zorganizował na zlecenie ministerstwa pierwsze konferencje naukowe, podczas których szczególnie żywo dyskutowano nad takimi problemami jak: stosunek metodyki nauczania języków obcych do innych nauk, zasoby i poziom materiałów pomocniczych i podręczników, potrzeby i zadania kadry lektorskiej⁹.

Spośród różnorodnej tematyki badawczej tego okresu bardzo istotne okazały się kwestie dotyczące procesów adaptacji cudzo-

⁴ T. Iglirkowska (1958), H. Kurkowska, E. Sowińska (1958), M. Szymczak (wyd. 1 - 1958, wyd. 2 - 1961); W. Cienkowski (1962) - zob. S. Skorupka, Pomoce dydaktyczne w nauczaniu języka polskiego cudzoziemców, "Poradnik Językowy" 1962, z. 3, s. 97-107.

⁵ J. Kulak, W. Łaciak, J. Zeleszkiewicz, Język polski, cz. 1, Łódź 1963, cz. 2, Łódź 1964; S. Kwasiak, M. Nowakowska, Chemia, cz. 1, Łódź 1964; M. Mazerant, Fizyka, Łódź 1964; J. Morawiec, Geometria, Łódź 1964; Matematyka (opracowanie zbiorowe), Łódź 1965.

⁶ Skorupka, op. cit.

⁷ F. Dimitrescu, Uwagi o procesie nabywania języka (na przykładzie języka polskiego), "Język Polski" 1962, z. 4, s. 294-304.

⁸ J. Lewandowski, O potrzebie badań nad nauczaniem języka polskiego cudzoziemców, "Życie Szkoły Wyższej" 1969, nr 2, s. 76-80.

⁹ J. Wójtowicz, Nauczanie języka polskiego jako obcego - ogólnopolska konferencja metodyczna w dniach 27-29 V 1968, "Poradnik Językowy" 1969, z. 3, s. 149-153.

ziemców do warunków polskich¹⁰, ekonomiki kształcenia obcokrajowców w Polsce¹¹ oraz zagadnienia związane z pomocami dydaktycznymi¹² i metodyką nauczania języka polskiego jako obcego¹³. Pierwszą próbę opracowania bibliografii dydaktycznej języka polskiego jako obcego podjął Jan Lewandowski w 1968 r. w Sekcji Języka Polskiego w Ośrodku Metodycznym Nauczania Języków Obcych Uniwersytetu Warszawskiego¹⁴. Dwa lata później, w 1970 r. ukazał się wykaz bibliograficzny podręczników języka polskiego dla cudzoziemców Zbigniewa Kościelaka¹⁵, zawierający również krótką ich charakterystykę i ocenę. Na 51 wymienionych pozycji 26 to skrypty i podręczniki wydane w Polsce, głównie do nauki języka polskiego, tylko 4 do nauki przedmiotów kierunkowych (matematyki, fizyki, chemii). Dobór treści do tych podręczników był rezultatem doświadczeń pedagogicznych w pracy z cudzoziemcami, nie wynikał jednak z dokładnego rozpoznania środowiska, przyjęcia określonych kryteriów doboru i zakresu treści ani nie był przedmiotem eksperymentalnej weryfikacji dydaktycznej.

Pierwszej próby określenia cech dobrego podręcznika do nauczania języka polskiego jako obcego dokonał Jerzy Woźniak¹⁶.

¹⁰ B. Bielańska, Procesy adaptacji studentów zagranicznych w pierwszym roku ich pobytu w Polsce, Warszawa 1963; J. Chodakowska, Problemy adaptacji studentów zagranicznych do warunków polskich, Warszawa 1971 (druk powielony).

¹¹ H. Zalewska-Trafisz, Studia obcokrajowców w Polsce jako forma pomocy krajom rozwijającym się, Warszawa 1967 (maszynopis pracy magisterskiej); t a ż, Studia obcokrajowców w Polsce w porównaniu...

¹² J. Woźniak, Uwagi o podręczniku do nauczania języka polskiego jako obcego, "Biuletyn Dydaktyczny" 1967, z. 1, s. 57-61; Z. Kościelak, Podręczniki języka polskiego dla cudzoziemców. Charakterystyka, próba oceny oraz wykaz bibliograficzny, "Poradnik Językowy" 1970, z. 2, s. 91-98.

¹³ P. Smoczyński, Trudności Niemców z wymową polską oraz związane z tym inne lingwistyczne problemy, "Język Polski" 1965, XLV, z. 1, s. 22-31; B. Wiczorkiewicz, Uwagi o nauczaniu języka polskiego jako obcego, "Poradnik Językowy" 1966, z. 6, s. 250-255.

¹⁴ J. Lewandowski, Dydaktyka języka polskiego jako obcego (1945-1968). Komunikat bibliograficzny, Warszawa 1968, (materiał powielony).

¹⁵ Kościelak, op. cit.

¹⁶ Woźniak, op. cit.

Pod koniec etapu III powstały pierwsze prace doktorskie dotyczące cudzoziemców. Rozprawa Haliny Zalewskiej-Trafisz¹⁷ ukazywała studia obcokrajowców w Polsce w porównaniu z analogicznymi studiami w europejskich krajach socjalistycznych i kapitalistycznych, kładąc nacisk na zagadnienia ekonomiczne, a praca Jana Nowackiego¹⁸ - na niektóre metody postępowania dydaktycznego w nauczaniu języka polskiego jako obcego.

W latach sześćdziesiątych "pod patronatem lingwistyki neofilologicznej"¹⁹ rozwinęła się w Polsce nowa nowa dyscyplina określona mianem glottodydaktyki, obejmująca różne zagadnienia badawcze związane z nauczaniem języków obcych, a więc i nauczanie języka polskiego jako obcego. Jej twórcą i promotorem jest Franciszek Grucza, który sprecyzował przedmiot i cel badawczy glottodydaktyki²⁰. Początkowo glottodydaktyka wchodziła w skład lingwistyki stosowanej i termin "glottodydaktyka" używany był zamiennie z terminem "dydaktyka języków obcych". Badania glottodydaktyczne prowadzone były w Uniwersytecie Warszawskim - w Zakładzie Metodyki Języka Polskiego Instytutu Filologii Polskiej i Słowiańskiej (pod patronatem prof. Bronisława Wieczorkiewicza), w Ośrodku Metodyki Nauczania Języków Obcych w latach 1962-1970, a następnie w Zakładzie Metodyki w Wyższym Studium Języków Obcych, od roku 1972 w Instytucie Lingwistyki Stosowanej (prof. Franciszek Grucza) i w Międzyuczelnianym Ośrodku Metodyki Nauczania Języków Obcych (od 1975 r.) oraz w Uniwersytecie im. A. Mickiewicza w Poznaniu, gdzie w 1964 r. zorganizowa-

¹⁷ Z a l e w s k a - T r a f i s z, Studia obcokrajowców w Polsce w porównaniu:..

¹⁸ J. N o w a c k i, Badania nad metodami nauczania języka polskiego jako obcego, Warszawa 1970 (maszynopis pracy doktorskiej).

¹⁹ F. G r u c z a, Rozwój i stan glottodydaktyki polskiej w latach 1945-1975, [w:] Polska myśl glottodydaktyczna 1945-1975. Wybór artykułów pod red. F. Gruczy, Warszawa 1979.

²⁰ Celem prymarnym glottodydaktyki jest opisywanie i wyjaśnianie budowy układu glottodydaktycznego N (nauczyciel) - K (kanał komunikacyjny) - U (uczeń) oraz jego funkcjonowanie. Natomiast celem finalnym jest wypracowanie optymalnego modelu nauczania i uczenia się języków obcych. Glottodydaktyka bada uniwersalia (cechy wspólne) nauczania wszystkich języków obcych i tworzy ogólne teorie nauczania języków nowożytnych oraz bada szczegółowy przedmiot nauczania - dany język i podmiot nauczania - uczniów określonej narodowości.

no, Zakład Językoznawstwa Stosowanego (prof. Ludwik Zabrocki) i w Uniwersytecie Jagiellońskim (prof. Aleksander Szulc).

W związku z tym, że badania glottodydaktyczne znajdowały się w stadium początkowym, nie opierały się na wyraźnie sformułowanej metodologii. Metodologię tę "wypracowuje się", stosując różne kombinacje metod badawczych nauk pokrewnych. Powszechnie jednak przyjmuje się, że podstawą metodyk szczegółowych, a więc także metodyki nauczania języka polskiego jako obcego, przy ustalaniu doboru i zakresu treści nauczania oraz metod postępowania dydaktycznego winny być przede wszystkim badania podobieństw i różnic językowych (między językiem ojczystym a obcym). Na podstawie językoznawczych studiów kontrastywnych należy dokonywać selekcji i gradacji materiału gramatycznego i leksykalnego, ustalać układ treści i wybierać odpowiednie metody prezentacji, utrwalania, powtarzania i kontrolowania²¹. Wyniki badań w zakresie systemów fonetyczno-fonologicznych, morfologicznych i składniowych poza wartościowymi teoretycznymi uogólnieniami mogą być z pożytkiem wykorzystywane do preparacji materiałów glottodydaktycznych, do rozszerzenia badań nad doбором i zakresem treści oraz metodami nauczania cudzoziemców w zakresie języka polskiego jako obcego stosowanymi na zajęciach z przedmiotu "język polski" i tzw. przedmiotów kierunkowych. Względy praktyczne sprawiają, że ten nowy problem budzi coraz to większe zainteresowanie, zarówno dydaktyków, jak i lingwistów.

Już w roku 1966 B. Wieczorkiewicz wskazał, że "zagadnienie nauczania języka polskiego cudzoziemców narasta z każdym dniem i domaga się metodycznego rozpatrzenia"²², a w 1969 r. J. Le-

²¹ J. Bańczerowski, Językoznawstwo stosowane a psycholingwistyka stosowana, "Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego" 1971, s. 63-75; W. Pfeiffer, Glottodydaktyka w świetle rozwoju pokrewnych dyscyplin naukowych, "Języki obce w szkole" 1972, nr 2, s. 70-77; tenże, Teoretyczne podstawy preparacji materiałów glottodydaktycznych, "Językoznawstwo Stosowane" 1975, nr 1; J. Lewandowski, Uwagi o metodzie konfrontatywnej w polsko-obcych badaniach lingwistycznych i glottodydaktycznych, [w:] Nauczanie języka polskiego na Węgrzech. II Konferencja naukowa, 20-21 kwietnia 1978 r., red. J. Bańczerowski, Budapeszt 1978, s. 151-157; zob. też: Badania konfrontatywne i zagadnienia interferencji, [w:] Polska myśl glottodydaktyczna 1945-1975, s. 511-648.

²² Wieczorkiewicz, op. cit.

wandowski uzasadnił potrzebę badań nad nauczaniem języka polskiego jako obcego, wytyczając jednocześnie główne kierunki badań szczegółowych, m. in. unowocześnianie i doskonalenie metod nauczania, jak i struktury organizacyjnej procesu dydaktycznego²³.

Wszystkie opracowania i publikacje na temat kształcenia cudzoziemców w Polsce, które ukazały się do roku 1970 stanowiły podsumowanie cząstkowych badań dotyczących głównie jego aspektów adaptacyjnych i ekonomicznych. Nieliczne artykuły z dziedziny teorii nauczania języka polskiego jako obcego miały charakter wstępnych metodyczno-językoznawczych poszukiwań praktycznych w zakresie pomocy dydaktycznych, metod nauczania języków obcych i ich zastosowania w nauczaniu języka polskiego jako obcego.

W latach 1971-1980 dokonał się poważny postęp, zarówno w sferze organizacyjno-systemowej, jak i w metodyce nauczania języka polskiego jako obcego.

Okres ten zapoczątkowała analityczna bibliografia nauczania języka polskiego jako obcego (1945-1970), zebrana i opracowana przez J. Lewandowskiego²⁴. Autor nie ograniczył się do opisu materiału bibliograficznego, ale dokonał krótkiej charakterystyki każdej pozycji. Całość poprzedził wstępem, w którym przedstawił organizacyjno-merytoryczną odrębność kształcenia cudzoziemców i w ogóle nauczania języka polskiego jako obcego w Polsce i za granicą, metodykę nauczania języka polskiego jako obcego w powiązaniu z dyscyplinami pokrewnymi, zadania bibliografii oraz charakterystykę prezentowanego materiału bibliograficznego - jego zakres, zasięg i układ. Zgromadzony materiał obejmuje nie tylko publikacje bibliograficzne, ale również przepisy prawne, programy nauczania, środki dydaktyczne itp.

W wielu artykułach zaczęto omawiać różne problemy związane z nauczaniem języka polskiego jako obcego, np. Danuta Buttler na łamach "Przeglądu humanistycznego"²⁵ i "Poradnika Językowe-

²³ L e w a n d o w s k i, O potrzebie badań...

²⁴ J. L e w a n d o w s k i, Analityczna bibliografia nauczania języka polskiego jako obcego w PRL (1945-1970), Warszawa 1971.

²⁵ D. B u t t l e r, Z metodyki nauczania polszczyzny jako języka obcego, "Przegląd Humanistyczny" 1971, nr 2, s. 53-70.

go"²⁶. Autorka, nawiązując do wypowiedzi Jana Lewandowskiego z 1969 r., postulowała utworzenie metodyki nauczania polszczyzny jako dyscypliny teoretycznej oraz podjęła rozważania nad tym, "czego" i "w jakiej kolejności" trzeba uczyć języka polskiego jako obcego w zakresie zagadnień gramatycznych. Rolę i miejsce gramatyki w nauce języka polskiego jako obcego²⁷ oraz trudności w nauczaniu cudzoziemców wymowy polskiej²⁸ omówiła Janina Wójtowicz.

Pewnych wskazówek dotyczących doboru haseł do słowników języka polskiego dla cudzoziemców dostarczyły publikacje, które ukazały się w latach 1977-1980²⁹. Wynika z nich, że konieczna i niezmiernie ważna jest wnikliwa selekcja treści podręczników, słowników i innych materiałów dydaktycznych przeznaczonych dla cudzoziemców z uwzględnieniem różnych poziomów nauczania (studia przygotowawcze, lektoraty na wyższych uczelniach, kursy itp.). Wypracowując zasady selekcji, gradacji, prezentacji i powtarzalności materiału leksykalnego i gramatycznego, należy kierować się stopniem trudności struktur i kategorii gramatycznej języka polskiego w ramach poszczególnych podsystemów języ-

²⁶ D. B u t t l e r, Z zagadnień metodycznych początkowego kursu polszczyzny jako języka obcego, cz. 1. "Zaplecze teoretyczne" nauczania języka polskiego, "Poradnik Językowy" 1974, z. 2, s. 79-84; cz. 2. Teoria nauczania języków obcych a praktyka podręczników języka polskiego, tamże, z. 3, s. 140-147; cz. 3. Szczegółowy program gramatyczny, tamże, z. 4, s. 196-208.

²⁷ J. W ó j t o w i c z, Niektóre problemy nauczania języka polskiego jako obcego, cz. 1. Rola i miejsce gramatyki w nauce języka polskiego, "Poradnik Językowy" 1971, z. 4, s. 264-271; cz. 2. Rodzaje ćwiczeń gramatycznych w nauce języków obcych - kilka przykładów, tamże, z. 5, s. 338-349.

²⁸ J. W ó j t o w i c z, Wymowa polska a nauczania cudzoziemców, "Poradnik Językowy" 1972, z. 4, s. 223-231.

²⁹ B. B a r t n i c k a, R. S i n i e l n i k o f f, Sposób opracowania haseł w słowniku-minimum języka polskiego dla cudzoziemców, "Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Warszawskiego, Filii w Białymstoku" 1977, z. 19, Humanistyka. Filologia Polska, t. 4, s. 107-116; D. B u t t l e r, Dobór wyrazów do słownika-minimum języka polskiego, "Poradnik Językowy" 1977, z. 6, s. 253-262; H. S a t k i e w i c z, Zasady doboru polskiego minimum leksykalnego dla cudzoziemców, "Zeszyty Naukowe Filii UW w Białymstoku" 1977, z. 19, Humanistyka. Filologia Polska, t. 4, s. 313-321; G. K o ś, Metodologiczne aspekty badań nad doбором treści nauczania języków obcych w systemie lektoralnym, "Przegląd Glottodydaktyczny" 1979, t. 4, s. 57-67.

ka. Jest to zadanie trudne i skomplikowane. Dotychczas bowiem brak jest obiektywnie ustalonych kryteriów, przy pomocy których można byłoby mierzyć stopień trudności lub odróżniać każdorazowo strukturę łatwiejszą od trudniejszej. Niemniej jednak wydaje się, że dzięki doświadczeniom polskich i zagranicznych ośrodków kształcących cudzoziemców, a także wynikom analiz błędów językowych i różnym badaniom porównawczym można będzie ustalić skuteczną dla celów nauczania cudzoziemców odpowiednią ich listę. Przygotowanie list leksykalno-gramatycznych, elementarnych w pierwszych tygodniach nauczania i szerszych - przeznaczonych na drugi semestr nauki - stałoby się bardzo przydatne w doborze leksyki i struktur językowych przy opracowywaniu podręczników do nauczania języka polskiego i przedmiotów kierunkowych, takich jak np. matematyka, fizyka, chemia, biologia, historia. Konieczne jest jednak prowadzenie badań opartych na naukowych podstawach metodologii językoznawczej, dydaktycznej i psychologicznej.

W latach 1977-1980 ukazały się również liczne artykuły omawiające inne problemy lingwistyczne i metodyczne związane z nauczaniem języka polskiego jako obcego³⁰, zróżnicowanie środo-

³⁰ L e w a n d o w s k i, Z dziejów nauczania języka polskiego...; t e n z e, Z teorii nauczania wymowy w początkowym kursie języka polskiego jako obcego (O metodzie sylabowej) "Poradnik Językowy" 1979, z. 1, s. 24-31; t e n z e, O nauczaniu języka polskiego jako obcego, tamże, z. 5, s. 233-236; t e n z e, Kierunki rozwoju metodyki nauczania polszczyzny jako języka obcego po roku 1970, "Przegląd Glottodydaktyczny" 1979, t. 3, s. 131-142; Metodyka nauczania języka polskiego jako obcego. Wybór artykułów, red. J. Lewandowski, Warszawa 1980; W. M i o d u n k a, Język polski a współczesne metody nauczania języków obcych, "Przegląd Polonijny" 1977, t. 3, s. 131-141; t e n z e, Nauczanie języka polskiego jako obcego. Dorobek - plany - metody - podręcznik, [w:] Materiały z konferencji naukowej, red. W. Miodunka, Kraków 1979, s. 55-66; t e n z e, Lingwistyczne podstawy nauczania języka polskiego jako obcego, [w:] Poradnik metodyczny dla nauczycieli polonijnych, red. K. Krakowiak, J. Mańdziuk, Lublin 1980, s. 57-90; t e n z e, Nauczanie obcokrajowców współczesnego kodu mówionego, [w:] Szkolnictwo polonijne po II wojnie światowej. Przeobrażenia i potrzeby, red. A. Kopruckowniak, Lublin 1980, s. 215-223; t e n z e, Badania współczesnego języka polskiego z punktu widzenia potrzeb nauczania języka polskiego jako obcego. Stan i potrzeby, "Przegląd Polonijny" 1980, z. 3, s. 23-33; W. P i e i f f e r, Ogólnometodologiczna baza dydaktyki języka polskiego jako obcego, [w:] Nauczanie języka polskiego na Węgrzech..., s. 93-103; B. K l e

wiska studenckiego w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców w UL³¹, sposoby upowszechniania wiedzy o Polsce wśród słuchaczy SJPC UL³² oraz wydano wiele publikacji na temat szkolnictwa polonijnego³³, w którym metodyka nauczania języka polskiego zbliżona jest do metodyki nauczania języka polskiego jako obcego. Na szczególną uwagę zasługują publikacje będące wynikiem szerszych badań konfrontatywnych, zwłaszcza zagadnień interferencyjnych i lapsologicznych³⁴.

b a n o w s k a, Zdania konotowane i jego odpowiedniki semantyczne w nauczaniu cudzoziemców, "Poradnik Językowy" 1977, z. 10, s. 452-459; B. W a l c z a k, Zadania lektorów języka polskiego w ośrodkach zagranicznych a metodyka nauczania języka polskiego jako obcego, "Poradnik Językowy" 1980, z. 9/10, s. 506-514; J. W r ó b e l, Zajęcia konwersacyjne w nauczaniu języka polskiego jako obcego, "Przegląd Polonijny" 1980, z. 4, s. 73-81; H. Z w o ł s k i, Z zagadnień nauczania obcokrajowców aspektu czasowników w języku polskim, "Biuletyn Polonistyczny" 1980, z. 3, s. 101-112; H. Z g ó ł k o w a, Trudności w przyswajaniu struktur syntaktycznych z przyimkami w nauczaniu języka polskiego jako obcego, "Poradnik Językowy" 1980, z. 2, s. 74, 30; H. M e t e r a, Próby unowocześnienia organizacji lekcji języka polskiego jako obcego, [w:] Poradnik metodyczny..., s. 111-140; J. P u t k a, Aspekt w nauczaniu języka polskiego jako obcego, [w:] Język: Teoria - dydaktyka. Materiały IV Konferencji Młodych Językoznawców-Dydaktyków, Opole 10-21 maja 1979, Kielce 1980, s. 113-121.

³¹ M i c h o w i c z, op. cit.

³² J. M i c h o w i c z, Upowszechnianie wiedzy o Polsce wśród słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców, "Życie Szkoły Wyższej" 1980, nr 8, s. 95-104.

³³ Stan i kierunki rozwoju oświaty polonijnej, red. W. Kucharski, Lublin 1978; Szkolnictwo polonijne...; J. A l b i n, Główne kierunki rozwoju szkolnictwa polonijnego do II wojny światowej, [w:] Kultura skupisk polonijnych - symposium naukowe. Radziejowice, 22 i 23 IV 1980, Warszawa 1980, z. 1, s. 1-52; Poradnik metodyczny...; zob. również M i o d u n k a, wszystkie publikacje tego autora wymienione w przypisie 30.

³⁴ T. F r a n k i e w i c z, Problemy programu i metodyki nauczania wymowy polskiej Wietnamczyków, "Prace Naukowe Studium Praktycznej Nauki Języków Obcych Politechniki Wrocławskiej. Studia i materiały" 1974, nr 3, s. 31-100; J. B a Ń c z e r o w s k i, Językoznawstwo kontrastywne a metodyka nauczania języków obcych (na materiale języka polskiego i węgierskiego), [w:] Neofilologia. Wybrane materiały z programu naukowego I Walnego Zjazdu Polskiego Towarzystwa Neofilologicznego, Poznań 1976, s. 84-100; t e n ż e, Nauczanie języka polskiego na Węgrzech...; L. S i k o r s k i, Polaryzacja polskiego systemu czasownikowego u uczniów niemieckich, "Poradnik Językowy" 1980, z. 4, s. 187-190; M. K o r n a s z e w s k i, J. P a d a-

Wzrasta zainteresowanie badaniami naukowymi nad zagadnieniem nauczania cudzoziemców. W wielu ośrodkach uniwersyteckich powstają prace doktorskie i artykuły dotyczące teorii nauczania języka polskiego jako obcego oraz szereg podręczników, skryptów i innych materiałów pomocniczych do nauczania obcokrajowców³⁵.

Problemy foniczne mowy polskiej i wynikające z tego metody i techniki nauczania języka polskiego jako obcego omówił w rozprawie doktorskiej J. Lewandowski³⁶. Różne zagadnienia socjalno-kulturalne i adaptacyjne w pierwszym roku pobytu cudzoziemców w Polsce oraz ich opinie na temat przemian zachodzących w Polsce po drugiej wojnie światowej przedstawił Marek Kasprzyk³⁷. Problem doboru i kolejności wprowadzania materiału gramatycznego w podręcznikach języka polskiego jako obcego przeanalizował Jan Mleczak³⁸, zagadnienie doboru, zakresu i układu treści nau-

l a k, Rola frazeologizmów w nauczaniu języka obcego na szczeblu zaawansowanym (na przykładzie nauczania języka polskiego obywateli NRD), "Poradnik Językowy" 1980, z. 6, s. 306-311; L e D i n h T u, Próba analizy błędów fonetycznych popełnianych przez Wietnamczyków uczących się języka polskiego, [w:] Materiały glottodydaktyczne. 1. Nauczanie języka polskiego i kształcenie polonistyczne cudzoziemców w Polsce, C.1. Zagadnienia lepsologiczne, red. J. Lewandowski, Warszawa 1983, s. 69-91; T. F r a n k i e w i c z, Problemy nauczania Wietnamczyków wymowy polskiej, tamże, s. 61-69; J. K u c h a r c z y k, Charakter i przyczyny błędów fonicznych popełnianych przez studentów z krajów Ameryki tacińskiej, tamże, s. 91-103; L. S i k o r s k i, Analiza błędów językowych obcokrajowców i jej implikacje lingwistyczno-dydaktyczne dla nauczania języka polskiego jako obcego, tamże, s. 31-35; T. L e w a s z k i e w i c z, L. S i k o r s k i, Rosyjskie interferencje graficzne w nauczaniu języka polskiego jako obcego, tamże, s. 35-43; G. B a l k o w s k a, Zagadnienia interferencji w nauczaniu języka polskiego jako obcego, tamże, s. 43-61.

³⁵ Zob. J. L e w a n d o w s k i, Bibliografia prac z zakresu języka polskiego jako obcego, [w:] Metodyka nauczania języka polskiego jako obcego. Wybór artykułów, ..., s. 244-289.

³⁶ J. L e w a n d o w s k i, Warstwa dźwiękowa mowy polskiej dla cudzoziemców. Metodyka i technologia nauczania, Warszawa 1973 (maszynopis pracy doktorskiej).

³⁷ M. K a s p r z y k, Polska w oczach cudzoziemców, Warszawa 1974 (maszynopis pracy doktorskiej).

³⁸ J. M l e c z a k, Organizacja materiału gramatycznego w podręcznikach języka polskiego jako obcego (z zagadnień preparacji i ewolucji materiałów glottodydaktycznych). Poznań 1978 (maszynopis pracy doktorskiej).

czania wiedzy o Polsce - Janina Michowicz³⁹, a kierunki doskonalenia pracy dydaktycznej ze studentami cudzoziemcami na zajęciach z fizyki w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców Uł - Stanisław Rubaj⁴⁰. Analizy błędów języków u uczniów niemieckich poznających język polski dokonał w rozprawie doktorskiej Leon Sikorski⁴¹, natomiast czynniki wpływające na realizację celów kształcenia cudzoziemców w polskich wyższych uczelniach - Maria Kusztalak-Sułkowska⁴².

Etap IV zamyka zbiór artykułów w "Metodyce nauczania języka polskiego jako obcego" przygotowany przez Jana Lewandowskiego⁴³ oraz "Poradnik metodyczny dla nauczycieli polonijnych" opracowany pod red. Kazimierzy Krakowiak i Jana Mańdziuka⁴⁴.

Od roku 1980 obserwuje się rozszerzenie zakresu badań nad problematyką nauczania języka polskiego jako obcego i kształcenia cudzoziemców w ogóle. Wiąże się to z powołaniem w 1979 r. przez Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki Zespołu Naukowo-Dydaktycznego do Spraw Nauczania Języka Polskiego jako Obcego⁴⁵ i realizacją zadań ujętych w planie zadań resortowych (R III 7) nad problemem "Nauczania języka polskiego jako obcego".

³⁹ J. Michowicz, Problem doboru i zakresu treści nauczania wiedzy o Polsce w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców, Łódź 1980 (maszynopis pracy doktorskiej).

⁴⁰ S. Rubaj, Kierunki i metody doskonalenia procesu nauczania fizyki w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców Uł, Łódź 1980 (maszynopis pracy doktorskiej).

⁴¹ L. Sikorski, Analiza błędów językowych cudzoziemców i jej implikacje lingwistyczno-dydaktyczne na przykładzie uczniów niemieckich, Łódź 1982 (maszynopis pracy doktorskiej).

⁴² M. Kusztalak-Sułkowska, System kształcenia studentów zagranicznych w PRL (Analiza celów i czynników wpływających na ich realizację), Warszawa 1983 (maszynopis pracy doktorskiej).

⁴³ Metodyka nauczania języka polskiego jako obcego. Wybór artykułów.....

⁴⁴ Poradnik metodyczny dla nauczycieli polonijnych...

⁴⁵ J. Lewandowski, Zespół Naukowo-Dydaktyczny MNSWiT do Spraw Nauczania Języka Polskiego jako Obcego, "Biuletyn Polonistyczny", z. 1-2, s. 54-61; tenże, Powołanie, skład osobowy i zadania Zespołu Naukowo-Dydaktycznego do spraw Nauczania Języka Polskiego jako Obcego, "Poradnik Językowy" 1980, z. 10, s. 525-527.

Podstawowym zadaniem Zespołu Naukowo-Dydaktycznego do Spraw Nauczania Języka Polskiego jako Obcego jest:

1) kierowanie wymianą doświadczeń organizacyjno-metodycznych między ośrodkami krajowymi oraz także między krajowymi a zagranicznymi,

2) koordynowanie badań naukowych nad problematyką nauczania języka polskiego jako obcego,

3) prezentowanie polskich i światowych nowości wydawniczych w zakresie nauczania języka polskiego jako obcego,

4) informowanie o losach polonistyki w różnych krajach świata,

5) gromadzenie bibliografii i wydawanie specjalnych "Komunikatów Bibliograficznych" zawierających wykaz publikacji dotyczących nauczania języka polskiego jako obcego.

Tak więc w roku 1980 rozpoczął się nowy etap scentralizowanej koordynacji wszelkiej działalności naukowo-dydaktycznej i wydawniczej związanej z nauczaniem języka polskiego jako obcego.

W licznych artykułach zaczęto prezentować wyniki badań prowadzonych w środowisku cudzoziemców. I tak np. niektóre problemy asymilacji leksyki specjalistycznej z punktu widzenia dydaktycznego i psychologicznego, interferencji języka ojczystego i sposobów rozwijania sprawności językowych na zajęciach z wiedzy o Polsce w studium przygotowawczym omówiła Janina Michowicz⁴⁶, zagadnienia związane z kształceniem sprawności mówienia i pisanie w języku polskim jako obcym przedstawił Henryk Zwolski⁴⁷ i Leon Sikorski⁴⁸. Ten ostatni na podstawie doświadczeń metodycznych w nauczaniu języka polskiego uczniów niemieckich ukazał trudności w poprawnym opanowaniu przez nich polskiej fonii i grafii. Zarys problematyki dotyczącej tylko nauki mówienia zaprezentowała Urszula Awdiejew⁴⁹. Janina Michowicz omówiła rolę

⁴⁶ J. M i c h o w i c z, Niektóre problemy związane z nauczaniem języka polskiego jako obcego, "Dydaktyka Szkoły Wyższej" 1981, nr 2/54, s. 129-142.

⁴⁷ H. Z w o l s k i, Kod mówiony i pisany w nauczaniu języka polskiego jako obcego, Kraków 1981 (mat. powielony).

⁴⁸ L. S i k o r s k i, Fonia i grafia w nauczaniu języka polskiego młodzieży NRD, "Poradnik Językowy" 1982, z. 10.

⁴⁹ U. A w d i e j e w, Rozwijanie sprawności mówienia w języku polskim jako obcym. Zarys problematyki, "Przegląd Polonijny" 1981, z. 1, s. 69-76.

historii w rozwijaniu umiejętności w zakresie języka polskiego jako obcego, jak również organizacją procesu dydaktycznego, i jego główne ogniwa w SJPCU⁵⁰.

Reasumując, należy stwierdzić, że w latach 1948-1982 ukazało się ponad 500 publikacji, z których zaledwie część zaprezentowano w niniejszym artykule, kierując się praktycznymi potrzebami nauczycieli języka polskiego jako obcego pracujących w ośrodkach przygotowujących cudzoziemców do studiów w polskich wyższych uczelniach. Jest to dorobek obejmujący różnorodne grupy tematyczne, m. in. takie jak:

- 1) dzieje nauczania języka polskiego jako obcego,
- 2) programy nauczania, podręczniki i inne pomoce dydaktyczne,
- 3) zagadnienia ogólnodydaktyczne i metodyczne związane np. z nauczaniem wymowy, słownictwa, morfologii i frazeologii,
- 4) problemy językoznawcze dotyczące analiz konfrontatywnych, interferencyjnych, lapsologicznych, socjolingwistycznych,
- 5) różne problemy adaptacyjne, ekonomiczno-socjologiczne, organizacyjno-systemowe itp.

Wszystkie wzmiankowane rozprawy i artykuły są wynikiem fragmentarycznych badań i refleksji nauczycieli praktyków nad zagadnieniem kształcenia cudzoziemców; zagadnieniem trudnym i złożonym, wymagającym dalszych wnikliwych dociekań naukowych nad różnymi kwestiami, z których najważniejsze to: ilość i jakość treści nauczania oraz metody i techniki nauczania języka polskiego jako obcego.

⁵⁰ J. M i c h o w i c z, Rola nauczania historii w rozwijaniu umiejętności w zakresie języka polskiego jako obcego, [w:] Spotkania nauczycieli polonijnych'80, red. W. Kucharski, Lublin 1981, s. 48-72; t a ż, Organizacja procesu dydaktycznego w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców UŁ, "Dydaktyka Szkoły Wyższej" 1983, nr 4/66, s. 133-147.